

Дедович В.Н.

**ЭВОЛЮЦИЯ ИЗУЧЕНИЯ ПРОСТЫХ МЕХАНИЗМОВ
В УЧЕБНИКАХ ФИЗИКИ XX СТОЛЕТИЯ**

В статье сделан анализ того, как был подан материал о простых механизмах в учебниках физики за последние сто лет. Автор обосновывает мнение, что при написании современных учебников нужно шире использовать опыт авторов учебников первой половины XX столетия.

Ключевые слова: учебник по физике, простые механизмы, рычаг, блок, “золотое правило” механики.

Dedovich V.M.

**THE EVOLUTION OF LEARNING OF THE SIMPLE APPARATUS
IN THE TEXTBOOKS IN PHYSICS OF THE XXTH CENTURY**

The analysis of the presentation of the information about the simple apparatus in the textbooks in Physics for the last century is positioned in the article. The author proves that it is necessary to use wider the experience of the authors of the textbooks of the first half of the XXth century in the process of writing of contemporary textbooks.

Key words: textbook in Physics, simple apparatus, lever, davit, “the golden rule of mechanics”.

УДК 373.091 “1920/1932”

Мушка О.В.

**ДИСКУСІЇ ЩОДО РОЗБУДОВИ СИСТЕМИ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ 1920 – 1932 РР.**

У статті досліджується система освіти УСРР періоду 1920 – 1932 рр., аналізуються дискусійні питання щодо політехнізму і монотехнізму, типів навчальних закладів російської та української систем освіти.

Ключові слова: система освіти, політехнічне навчання, комплексні навчальні програми, Народний Комісаріат освіти.

Актуальність. Суспільно-політичні та економічні процеси, що відбуваються в Україні, вимагають нового педагогічного бачення проблем національної освіти України. Важливим постає завдання виховання гармонійно розвиненої, творчої особистості на засадах національної самобутності: громадянина незалежної держави, гуманіста, носія духовної культури нації. У Концепції національного виховання зазначається: “Стрижнем усієї системи виховання в Україні є національна ідея, яка відіграє роль об’єднуючого, консолідуючого фактора в суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави. Національний характер виховання полягає в формуванні молоді людини як громадянина України незалежно від її етнічної приналежності” [1: 179]. Виконання даного завдання неможливе без ґрунтовного й об’єктивного вивчення педагогічної спадщини українського народу, історичних коренів педагогічних явищ і процесів. Назріла потреба конструктивно-критичного і творчого осмислення позитивного навчально-виховного досвіду минулого, що збагатить сучасну педагогіку новими фактами й теоретичними положеннями. Це спонукає до вивчення здобутків у галузі теорії і практики побудови шкільної освіти в 1920 – 1932 рр. Цей період акумулював експериментальні та новаторські ідеї. Проте, на кінець 1930-х рр. він характеризується спадом у розвитку української педагогічної думки, уніфікацією освітніх систем УСРР і РСФСР за російським взірцем, початком русифікації школи та ліквідацією особливостей освітньої системи в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз історико-педагогічних досліджень дає підстави стверджувати, що різноманітні аспекти освітніх проблем на початку ХХ ст., а також у період 1920 – 1932 рр. знайшли відображення в працях науковців: Л.Березівської, Л.Бондар, Т.Васьковича, Л.Вовк, П.Дроб'язка, І.Зайченка, Б.Ступарика, Г.Черненко та ін.

Метою нашої статті є аналіз дискусійних питань щодо розбудови системи освіти УСРР періоду 1920 – 1932 рр.

Виклад основного матеріалу. У березні 1920 р. було затверджено українську радянську систему освіти, яка діяла з різними доповненнями близько десяти років. Вона складалася з таких ланок: дошкільне соціальне виховання (дитячий садок, дитячий будинок, комуна, колонія); школа соціального виховання (трудова школа двох концентрів: перший – чотирирічний для дітей віком 8–12 років, другий – трирічний для дітей від 12 до 15 років); професійна освіта (для молоді віком 15 – 18 років) [4: 261]. Ця система освіти була розроблена Наркомом освіти Г.Ф.Гриньком. В основу даної системи було покладено соціальне виховання, а робота всіх освітніх і виховних закладів будувалася за трудовим принципом і за своїми завданнями та змістом утворювала єдину систему професійної освіти.

У травні 1920 р. було прийнято спільне рішення Наркомосів УСРР і РСФСР “Про єдиність освітньої політики”. Хоч і будувалися дві системи за одним трудовим принципом, проте українська система освіти мала деякі відмінності від російської. У Росії освіта була політехнічною, а в Україні всі навчальні заклади утворювали єдину систему професійної освіти. У Росії єдина трудова школа була дев'ятирічною, а в Україні – семирічною. У Росії технікум був підготовчою школою до інституту, а в Україні інститут і технікум визнавалися як рівноправні вищі навчальні заклади з тією різницею, що технікум випускав вузьких спеціалістів, а інститут – висококваліфікованих спеціалістів-практиків. На відміну від російської українська система виключала зі своєї схеми університети (з 1920 р. вони були реорганізовані в інститути народної освіти).

На думку окремих науковців, українська система освіти поступалася російській, проте саме її існування свідчило про певну незалежність Наркомосу УСРР від уряду РСФСР. Розходження в українській і російській системах освіти зберігалися аж до 1930 р. Нарком освіти М.О.Скрипник зазначав, що протягом десяти років точилася боротьба різних поглядів про те, як повинні бути побудовані ланки всієї системи народної освіти. “Врешті склалися дві системи: одна, яку вживали на терені РСФСР і друга, яку вживали на Україні, що їх часто йменують російською та українською системами” [5: 3].

Прихильники української системи освіти вважали, що вона може застосовуватися не лише в освітніх закладах УСРР, а й в інших республіках. Так само, як і прихильники російської системи освіти наполягали на її впровадженні в союзних республіках.

У 1923 р. Наркомос УСРР видав “Єдиний виховно-навчальний план в установах соцвиху для дітей до 15 років в УСРР”. Він окреслив три головні аспекти підготовки учнів: трудовознавство, культурознавство, природознавство. На основі даного плану були розроблені комплексні навчальні програми (теми-комплекси), що будувалися за принципом синтетичного узагальнення всього навчального матеріалу за схемою: природа – праця – суспільство. Окремі навчальні предмети не виділялися. Вибрані комплекси знань вивчалися вказаними вище трьома блоками. Вчителі-предметники повинні були одночасно і максимально узгоджено розкривати окремі сторони визначеного комплексу знань. У даних програмах зміст навчання був наближений до життя, спрямований на формування активного ставлення учнів до природи, відзначався реалізацією міжпредметних зв'язків. Недоліком програми було те, що вона не давала учням систематичних знань з основ наук [3: 80].

З 1930 – 1931 навчального року комплексну систему навчання замінили на комплексні проекти (метод проектів). Нова система включала дві частини: постійну (зміст основного матеріалу, який треба вивчити) і динамічну (ланцюг завдань (проектів), через виконання яких засвоюється основний зміст освіти). Про комплексну систему навчання Нарком освіти М.О.Скрипник говорив так: “На терені радянської школи комплексова система почала завойовувати собі прихильників приблизно в 1923 р. До того лише поодинокі особи були її

прихильниками” [6: 47]. У 1923 р. Наркомос РСФСР запропонував комплексну систему навчання. На теренах України в 1924 р. лише Державний науково-методичний комітет висловився за комплексний метод навчання. Упродовж 1925–1926 рр. у РСФСР відбулися дебати на предмет того, що таке комплекс: це метод чи система. “І там визнано було, і до того цілком приєдналась Україна, що маємо не лише комплексову методу, а й комплексову систему організації педпроцесу” [6: 47]. Далі М.О.Скрипник підкреслював, що “комплексова система взята нами із закордону, з американської педагогіки. Вона заміняла собою предметову систему... Предметова система організації педпроцесу має свої специфічні риси. Розділеність, абсолютна непов’язаність окремих дисциплін, схоластична їх відокремленість і підпорядкованість цілого педпроцесу авторитарності вчителя і підручника; відсутність самодіяльності з боку учня, розглядання учня як педагогічний матеріал, а не як самодіяльного співучасника в педпроцесі” [6: 45].

У кінці 1920-х рр. в українській школі мав місце бригадно-лабораторний метод навчання, коли та чи інша тема пророблялася самостійно групою учнів у кількості 5–10 осіб.

У 1930-х рр. проходила дискусія про політехнізм і монотехнізм в освіті. Одні твердження стосувалися предметної системи освіти, інші – предметно-політехнічної чи політехнічно-предметної. М.О.Скрипник у своїй доповіді на IV Всеукраїнському з’їзді зазначав про те, що українська система освіти вміщує систему дисциплін, що спираються на колективну працю. Вона відрізняється від предметної і комплексної систем. “Назвати її предметовою за способом розташування дисциплін, – це значить надавати цьому технічному способу розташування програм значення характерної риси для цілої організації педпроцесу, – підкреслював М.О.Скрипник. – Політехнічна ознака означає і розташування дисциплін, і придбання знань основ науки, і поруч з цим нові, зокрема властиві нашій школі ознаки, ознаки політехнізму, як засобу підготування всебічно-розвинених, ознайомих з усіма галузями виробництва, теоретично і практично, будівників соціалістичного суспільства [6: 21]. Це твердження свідчить, що основною ознакою організації системи освіти УСРР був політехнізм за зразком системи освіти РСФСР.

Як зазначає І.Л.Лікарчук у монографії “Міністри освіти України: (1917–1943 рр.)”, коли Наркомос УСРР очолювали Г.Ф.Гринько, О.Я.Шумський, реалізації ідеї політехнічного навчання в освітній системі України особливого значення не надавали. Нарком освіти М.О.Скрипник відзначав, що “на Україні мусить бути підкреслена боротьба проти вузького монотехнізму, який залишився в наслідок від помилкових, невірних поглядів прихильників теорії монотехнізму. Наші школи мусять бути школами професійно-політехнічними. Вони мусять давати знання і підготовляти робітника до певної кваліфікації, а водночас мусять давати теоретичне й практичне ознайомлення з усіма важливими галузями виробництва” [5: 27]. На думку М.О.Скрипника, школа повинна випускати робітника з загальними знаннями нижче середньої кваліфікації, робітника вищої кваліфікації, нижчий технічний та середній технічний персонал [5: 27].

На X з’їзді КП(б)У 1927 р. М.О.Скрипник “...визнав, що дітям і в українській школі необхідно давати знання основ наук у поєднанні з практикою: у сільській місцевості – із сільгоспвиробництвом, у містах – з фабрично-заводським [2: 209]. Сам Нарком освіти говорив: “Політехнізація школи – це є ознайомлення в теорії і на практиці з усіма важливими галузями виробництва, придбання навичок, оволодіння всіма важливими найрізноманітнішими знаряддями й інструментами” [2: 209]. Із запровадженням ідеї політехнічного навчання, сільські школи почали прикріплюватися до колгоспів, а міські – до промислових підприємств. Важливим елементом політехнізації закладів освіти, за словами І.Л.Лікарчука, стала індустріалізація та агрономізація загальноосвітніх шкіл [2: 210]. Семирічні школи в містах почали перетворюватися за змістом навчання у фабрично-заводські семирічки, а на селі – в агрономізовані семирічні школи. “Трудова школа, – за словами М.О.Скрипника, – повинна базуватися на засадах трудового активного ставлення учнів і викладачів до предметів навчання при одночасному наближенню постановки учбової і навчальної роботи до виробництва шляхом агрономізації трудшколи на селі та

індустріалізації у промислових районах. Цього ми досягаємо перебудовою наших семирічок за типом ШСМ в селах і ФЗС у промислових районах” [5: 15].

Створювалася мережа шкіл сільської молоді, що охоплювала навчанням сільську молодь віком від 15 до 18 років, яка закінчила трирічну чи чотирирічну школу. Дослідник І.Л.Лікарчук наводить слова М.О.Скрипника, який говорив про ці школи так: “Школи селянської молоді в майбутній перспективі – це будуть додаткові курси для тої молоді, що скінчила семирічку, але не має змоги вступити до профшколи, цебто для тих, що будуть водночас працювати в своєму господарстві й тоді ж увечері, або в неділю будуть діставати додаткові знання в цих школах” [2: 211].

Єдина трудова школа повинна була забезпечити виховання активності і самодіяльності у підростаючого покоління. Методика навчання у такій школі була побудована на трудовому ставленні учнів до предметів навчання, “тому що учень набуває ті знання не з слів педагога, не в силу авторитету педагога, а в силу активної проробки предмету навчання. Лише на цій базі підсиленої активності виховується в учня актуальність, активність і самодіяльність” [5: 21].

Якщо 1920-ті рр. для освіти України можна назвати періодом творчих пошуків, то 1930-ті рр. являли собою період її уніфікації за російським взірцем.

Уніфікація освітньої системи УСРР відбувається за часів Наркома освіти М.О.Скрипника. У цей час зазначалося про відповідність єдиної системи виховання й підготовки потрібних кваліфікованих сил єдиному плану “соціалістичної перебудови господарства” [5: 5]. Проголошувалося, що єдина система є системою культосвітньої діяльності, скерована на всебічний розвиток трудящих, на їхню підготовку [5: 6]. Перша ознака організації єдиної системи полягала в тому, щоб координувати і скеровувати всю культосвітню діяльність, усі її ділянки роботи, що її проводять різні державні установи, всі профспілкові та інші суспільні організації до єдиної навчально-виховної системи.

Друга ознака єдиної системи проявлялася в тому, що вона повинна охоплювати всі галузі та ланки культосвітньої роботи серед трудящого люду.

Третя ознака – єдина система народної освіти повинна виражатися в цілеспрямованості та взаємозв’язку культосвітньої роботи [5: 7–8].

Особливого розмаху набула робота у справі уніфікації навчальних планів і програм. “Уніфікувати систему народної освіти стало завданням потрібним і zarazом практично можливим, – зазначав М.О.Скрипник. – ...Єдина система народної освіти мусить бути єдина, вона мусить охоплювати всю трудящу людність нашого Союзу” [5: 40, 42]. У своїй доповіді на Всесоюзній партійній нараді 27 квітня 1930 р. М.О.Скрипник виділив основні засади єдиної народної освіти СРСР. По-перше, єдина система народної освіти повинна бути “одна для всіх республік СРСР... Тільки єдина принципова основа класових засад діяльності у справі обслуговування соціалістичної реконструкції нашої країни, тільки ці засади мусять бути в основі єдиної системи” [5: 41].

По-друге, єдина система народної освіти повинна охоплювати єдині форми, методи та шляхи навчально-виховного впливу на маси. Школу М.О.Скрипник називав одним із “найважливіших і значущих шляхів, але не єдиним”. Єдина система народної освіти має включати як школу всіх видів і форм, так і клуби, читальні, книгозбірні, радіо, кіно, пресу та інші “способи ідейного обробітку дитячої та дорослої людности” [5: 43]. Також Нарком освіти наголошував на основному завданні побудови саме системи народної освіти, а не схеми.

По-третє, єдина система народної освіти повинна мати гнучкі форми та шляхи задля обслуговування господарського виробництва країни.

По-четверте, єдина система народної освіти має бути пройнята “живим, творчим началом самодіяльності й ініціативи трудящих мас” [5: 44].

По-п’яте, кожна ланка системи народної освіти, кожен її захід повинні мати свою кінцеву мету і завдання, пов’язані з практичними потребами реконструкції, з виробничими завданнями.

По-шосте, єдина система народної освіти повинна мати єдині методи діяльності усіх ланок освіти та єдині плани. "...Єдина система народної освіти повинна мати на увазі не тільки схему органів та установ, – зазначав М.О.Скрипник, – але й передбачати питання методів та питання планів" [5: 46].

Як відзначає І.Л.Лікарчук, процеси уніфікації охопили й внутрішнє життя закладів освіти. У школи були повернуті (відмінені на початку 20-х років ХХ ст.) домашні завдання, іспити, характеристики. "До шкіл навіть повернувся такий "метод" виховної роботи, як покарання (маємо на увазі словесне покарання, а не фізичне – О.М.) [2: 213].

Нарком освіти М.О.Скрипник у своїй доповіді на Всесоюзній партійній нараді (квітень, 1930 р.) наголошував на трьох системах, що існували на той час: "Питання йде тепер не про дві системи – російську та українську, а про три системи народної освіти, що в окремих своїх проявах у нас в житті є" [5: 54]. Він виділяв вербальну систему універсалізму, систему вузького професіоналізму та систему політехнічної освіти. Нарком зазначав, що на той час і російська, й українська освіта не була позбавлена "системи народної освіти кріпацької, поміщицької, феодального типу та системи народної освіти капіталістичного суспільства епохи фінансового капіталу" [5: 59]. Тому прешочерговим завданням на думку М.О.Скрипника є "боротьба на два фронти: проти обох ворожих систем, проти відірваності від робітничих завдань і потреб господарства, ...проти рис, що ведуть молодого робітника до перетворення на простий додаток машини" [5: 59].

Нарком освіти стратегічним завданням для єдиної народної освіти називав ліквідацію неписьменності. Для цього потрібно мобілізувати широку суспільність. Він наголошував на поступовому розвитку мережі семирічних шкіл та безперешкодному переході з чотирирічки до семирічки. "Щодо питання семирічки в національному розрізі, – підкреслював М.О.Скрипник, – то тут перед нами стоїть завдання забезпечити розгортання мережі семирічок для того, щоб ножиці культурного рівня національностей нашого Союзу не розсувалися далі, а навпаки – сходилися" [5: 66].

Нарком освіти УСРР порушував питання і щодо свідомого вибору професії випускниками шкіл. "До питання про те, яку професію учні середньої школи, вищої школи мають вибрати, – треба внести плановість", – зазначав М.О.Скрипник [5: 78]. Для вирішення цього питання він пропонував розгортання політехнічної освіти у середній школі для того, щоб учень був поінформований та обізнаний у різних видах виробництва, організацію психофізіологічних лабораторій для консультацій щодо вибору майбутньої професії.

У кінці своєї доповіді на Всесоюзній партійній нараді 1930 р. Нарком освіти М.О.Скрипник висловив думку щодо визначення національної освіти, наголошуючи, що "питання про систему народної освіти не стоїть як питання національне, але єдина система народної освіти припускає потребу передбачити різнобарвні та розмаїті потреби численних народів нашого Союзу" [5: 79].

Висновок. Отже, в 1920 – 1932 рр. проходить у Радянській Україні дискусія про політехнізм і монотехнізм, про типи навчальних закладів. Виголошені промови Наркома освіти М.О.Скрипника на Всесоюзній партійній нараді у 1930 р., на IV Всеукраїнському з'їзді у 1932 р. слугували основою уніфікації освітньої системи УСРР, створення єдиних вимог щодо побудови навчально-виховного процесу на всій території СРСР.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виховна робота в закладах освіти України. [Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій]. – К.: ІЗМК, 1998. – Вип.ІІ. – 355 с.
2. Лікарчук І.Л. Міністри освіти України: В 2-х т. – Т. 1. (1917–1943 рр.). – [Монографія] / І.Л. Лікарчук. – К.: Видавець Ешке О.М., 2002. – 328 с.
3. Мазоха Д.С. Історія педагогіки: [Навчальний посібник] / Д.С. Мазоха. – К.: Міленіум, 2008. – 180 с.
4. Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: [навчальний посібник] / Л.А.Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – 335 с.

5. Скрипник М.О. Основні засади єдиної системи народньої освіти СРСР / М.О. Скрипник. – Х.: Держ. видав. України, 1930. – 101 с.
6. Скрипник М.О. Реконструкція країни і перебудова школи: Доповідь та кінцеве слово на IV Всеукраїнському з'їзді "Робос" / М.О. Скрипник. – Х.: Радянська школа, 1932. – 89 с.

Мушка О.В.

*ДИСКУССИИ ОБ ПОСТРОЕНИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ
В УКРАИНЕ ПЕРИОДА 1920 – 1932 ГГ.*

В статье исследуется система образования СССР периода 1920 – 1932 гг., анализируются дискуссионные вопросы относительно политехнизма и монотехнизма, типов учебных заведений российской и украинской систем образования.

Ключевые слова: система образования, политехническое обучение, комплексные учебные программы, Народный Комиссариат образования.

Mushka O.V.

*DISCUSSIONS ON THE DEVELOPMENT OF EDUCATION
IN UKRAINE PERIOD 1920 – 1932 RR.*

In the article the education system USSR of the season 1920 – 1932 years is investigated, the debatable problems rather politechnizm and monotchnizm, phylums of educational institutions of Russian and Ukrainian education systems are analysed.

Key words: an education system, politechnic training, complex educational programs, People's Commisariat of education.

УДК 37.036

Шеремета В.І.

***ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ХОРЕОГРАФІВ У ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ***

В науковій статті, автор з'ясовує шляхи удосконалення хореографічної освіти та обґрунтовує сучасні підходи до процесу підготовки як хореографів-педагогів так і хореографів-виконавців у вищому мистецькому навчальному закладі.

Ключові слова: хореографія, освіта, мистецтво.

Нові тенденції розвитку суспільства створюють сприятливі умови для оновлення змісту освіти, методик навчання і виховання, вдосконалення виховних технологій, що потребує переосмислення концептуальних засад художньо-естетичного виховання, серед яких чільне місце займає формування творчої особистості засобами хореографічного мистецтва, що ґрунтується на класичних засадах, які поєднують в собі соціально-естетичні та психолого-педагогічні учіння згідно з якими духовна культура в процесі навчання повинна розвиватися у трьох основних взаємопов'язаних напрямках: релігійному, філософському, світському [Ю.А.Афанасьєв, А.К.Бриль, Дж.Вайценбаум, В.П.Зінченко].

Переміни у сфері культури і мистецтва, посилення інтеграційних процесів в педагогічній науці та в хореографічній практиці зокрема, відсутність цілісної концепції хореографічної освіти та розвитку нових моделей професійно-педагогічних засад в системі навчання танцювальній майстерності є, на нашу думку, вельми актуальними в сьогоденні і зумовлюють необхідність поновлення змісту художньо-естетичної освіти, створення умов для розвитку особистості майбутнього учителя, становлення його творчої позиції, якісно нового бачення сенсу професійної діяльності, пошуку інноваційних підходів до реалізації принципу фундаментальності та якості підготовки майбутніх спеціалістів.

Концепція інноваційної освіти виходить із того, що розвиток не лише науки, а й методології та психолого-педагогічних принципів має бути покладена в основу підготовки